ANTON PANN *CÎNTECE DE LUME Transcrise din psaltică în notația modernă cu un studiu introductiv de Gh. Ciobanu, cercetător științific la Institutul de Folclor.* București, 1955. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 366 p.

Publicarea cîntecelor de lume ale lui Anton Pann, transcrise din notația psaltică în cea modernă, este de o deosebită însemnătate, atît pentru cercetătorii folclorului nostru muzical și literar cît și pentru compozitorii și iubitorii de muzică.

Bun cunoscător al muzicii psaltice și al folclorului, Gh. Ciobanu și-a luat sarcina de a valorifica moștenirea artistică muzicală a lui Anton Pann, aducînd astfel o prețioasă contribuție. Sfera unei mai bune cunoașteri a operei literare și muzicale, capătă astfel proporții ce duc la o mai deplină înțelegere a scriitorului, cîntărețului și folcloristului Anton Pann.

Cele 217 « cîntece de lume », din publicația mai sus amintită, reprezintă un fond muzical de mare importanță, dacă ne gîndim la prima jumătate a secolului al XIX-lea. In plină epocă de adînci frămîntări politice, sociale și culturale, figura lui Anton Pann se reliefează puternic, impunîndu-se în istoria muzicii romînești. Desigur că opera sa muzicală este mult mai vastă, cuprinzînd și muzica religioasă, care nu face obiectul studiului de față.

Așa cum se prezintă, lucrarea cuprinde un număr de 366 pagini, avînd două părți distincte: *a)* studiul introductiv și *b)* materialul muzical.

Cele 6 capitole ale studiului introductiv, cuprind o serie de relatări necesare unei mai bune cunoașteri a lui Anton Pann și operei sale. Un merit deosebit al autorului este acela de a fi căutat să arate care era pe atunci situația social-economică și culturală a Țărilor Romîne — în special a Munteniei — căutînd astfel să plaseze omul în epoca în care a trăit (cap. I).

Capitolul al II-lea al studiului, accentuînd asupra laturei muzicale, ni-l prezintă pe Anton Pann, folclorist. Alături de străinii care erau numai în trecere prin țările romînești, așa cum a fost Bernhard Romberg și mulți alții, găsim unii care s-au stabilit la noi. Aceștia, în afară de preocupările lor artistice, au cules și publicat melodii populare. Printre ei s-au evidențiat: Rujitzki, I.A. Wachmann și H. Ehrlich, care pe lîngă melodii de cîntece populare au publicat și unele melodii de cîntece culte, ce erau la modă în acea vreme. Dar cel care culege și publică cel mai mare număr de cîntece este Anton Pann. După cum remarcă prea bine autorul studiului: « Spre deosebire, totuși, de toți ceilalți culegători contemporani lui, care și-au luat cîntecele de la lăutarii orășeni, Anton Pann și-a luat o bună parte din cîntecele sale populare direct de la lăutarii de țară, dacă nu chiar de la țărani ».

În felul acesta, pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea poate fi socotit ca un deschizător de drumuri noi, fiind întîiul nostru folclorist muzical.

Pe timpul acela nu se făcea deosebire între cîntecul « popular » rezultat direct din popor și « cîntecul cult ». Așa se și explică de ce le găsim publicate laolaltă de către Anton Pann.

Trebuie să recunoaștem totuși meritul de a fi publicat, la un loc muzica și versurile cîntecelor, neseparîndu-le, așa cum n-au făcut nici Ehrlich și nici Miculi și Rujitzki, care au publicat numai melodiile, fără texte. In felul acesta valoarea documentară a colecției sale este de o netăgăduită superioritate față de a celor cari publică fie numai versuri, fie numai melodii.

https://biblioteca-digitala.ro

In capitolul al III-lea al studiului, Gh. Ciobanu arată cînd a început Anton Pann să-şi publice cîntecele sale şi unde se găsesc. Desigur că cel mai mare număr îl formează cele publicate în « Spitalul amorului » (174 melodii) apoi cele din « Cîntece de stea şi Cînturii morale » (29 melodii), completînd pînă la 217 melodii cu cele publicate în « O şezătoare la ţară » (7 melodii) în « Calendarul pe anul 1854 » (6 melodii) şi una în « Poezii populare » tipărite în 1846.

In felul acesta, cu investigaţiile făcute şi posibilităţile de informare pe care le-a avut la dispoziţie Gh. Ciobanu strînge într-un mănunchi cîntecele de lume ale lui Anton Pann.

In capitolul IV al studiului, Gh. Ciobanu îşi pune întrebarea: « Dacă Anton Pann cunoştea notaţia apuseană, pentru ce a tipărit, totuşi, cîntecele sale în notaţia psaltică ? »

Trebuie să acceptăm că, cel puţin spre ultima perioadă a vietii sale, Anton Pann cunoştea bine notaţia apuseană, gîndindu-ne că începînd din anul 1810, cînd a cîntat în corul armoniei eclesiastice la Chişinău, a fost pus în contact direct cu această notaţie. Gh. Ciobanu recunoaşte că dovezi sînt destule, care pot întări această afirmaţie, totuşi, pune accentul cu mai multă greutate pe muzica psaltică, poate datorită faptului că a fost preferată de Anton Pann. Explicaţia o găseşte în posibilitatea mai mare de cunoaştere şi folosire a muzicei psaltice de către marile mase, în timp ce notaţia apuseană nu era decît la îndemîna unui număr restrîns de cunoscători.

Credem că după 1830 se poate vorbi, fără teama de a greşi, că notaţia apuseană a început a deveni din ce în ce mai cunoscută şi apreciată, fapt care determină ca majoritatea publicaţiilor muzicale, printre care şi cele reamintite mai înainte, să fie bine primite. Dacă Anton Pann a rămas totuşi la notaţia psaltică, credem noi că la mijloc au fost şi alte cauze, privind cele legate de posibilităţile tehnice de tipărire.

Dacă pentru tipărirea cu semnele notaţiei psaltice erau mai multe posibilităţi, dar trebuie să recunoaştem şi mai mulţi cunoscători, pentru tipăriturile ce foloseau notaţia apuseană, acestea erau mai reduse la început. Interesul pentru tipăriturile în notaţie apuseană cresc din ce în ce mai mult, după 1850, încît şi Anton Pann publică în Calendarul pe anul 1854, romanţa lui T. Georgescu: « In zadar apune, în zadar răsare », în această notaţie.

Din acel timp, criteriul accesibilităţii notaţiei psaltice devine relativ. Dacă ne gîndim că Anton Pann a fost direct interesat să-şi tipărească multe lucrări privind cîntările bisericeşti, unde notaţia psaltică se impunea; dacă a făcut toate eforturile pentru a avea tipografia sa proprie, desigur că pentru început s-a mulţumit să publice şi cîntecele religioase şi cele lumeşti în notarea psaltică. De altfel, dacă ar mai fi trăit după 1854, cînd avea la dispoziţie o tiparniţă cu semnele notaţiei lineare, credem că ar fi folosit pe o scară întinsă această notare în cîntecele de lume. In cuvîntul « către domnii autori ai poeziilor » el declară că publică aceste melodii « *deocamdată pe note bisericeşti* ».

Unul dintre capitolele cele mai mari şi de o importanţă deosebită (al V-lea) se referă la ce fel de cîntece de lume a publicat Anton Pann. Pornind de la accepţia că « popular » este tot ceea ce cîntă poporul, Pann a publicat alături de cîntece populare, atît creaţii lăutăreşti a căror autori rămîn anonimi, cît şi cîntece orăşeneşti, culte, pe versuri de poeţi consacraţi. Gh. Ciobanu împarte cele 217 cîntece, după conţinut şi provenienţă, în: cîntece populare (Nr. 1—43), cîntece create sub influenţa muzicii greco-orientale (Nr. 44—106), cîntece create sub influenţa muzicii apusene (Nr. 107—188), Cîntece de stea şi Cînturi morale (Nr. 189—127). Acest criteriu, îl socotim judicios ales, tocmai pentru a scoate mai mult în evidenţă diversitatea tematică a cîntecelor, cît şi influenţele puternic afirmate, atît în ceea ce privesc versurile cît şi melodiile.

Intervenţia directă de a « modifica », « drege », « corecta » sau « prelucra » se face îndeajuns simţită la Anton Pann, care nu-şi pune problema redării fidele în culegerea creaţiilor populare, aşa cum nu şi-o pun nici alţi folclorişti ai epocii sale. Din cele afirmate de G. Ucenescu, elevul lui Anton Pann şi din analizele melodiilor făcute de Gh. Ciobanu se vede clar acest lucru.

La răspîntie de veac, în perioada de puternice frămîntări politice şi sociale, cînd lupta dintre cultura greco-orientală pe de o parte şi cea apuseană de altă parte, se face tot mai mult simţită, Pann se dovedeşte omul, care preţuieşte deopotrivă şi pe cea veche, care se impusese puternic în viaţa ţărilor noastre de pînă atunci şi pe cea nouă care asigura calea spre progres.

Ecourile acestor lupte dintre vechiul şi noul acelor vremuri îşi găsesc expresia vie în cîntecele lui Anton Pann, fie valorficînd cultura greco-orientală şi influenţele ei, fie pe cea apuseană, exprimată printr-o melodică în ale cărei rezonanţe lăuntrice întîlnim inflexiuni proprii muzicii de operă, operetă sau vodevil; aşa cum bine sezisează autorul studiului, la pag. 48, unde scrie: « Această întrepătrundere s-a produs, desigur, într-o epocă în care cele două culturi muzicale, erau la fel de influente la noi ».

Ar fi fost bine dacă autorul ar fi urmărit identificarea surselor unora dintre melodiile cele mai caracteristice, mărind astfel valoarea documentară în ceea ce priveşte analizele melodice ale unor cîntece (Nr. 125, 131, 133, 134, 137, 138, 146, 157, 164, 179, 180 şi 184).

https://biblioteca-digitala.ro

Susţinem lucrul acesta întrucît Gh. Ciobanu a dovedit interes pentru unele cîntece vechi, cum este « Mugur, mugurel» cît şi mai recent, cu prilejul comunicării făcute la Academia R.P.R., Secţia de Artă, avînd ca subiect « Un cîntec al lui Dimitrie Cantemir, în colecţia lui Anton Pann».

Acest cîntec nu este altul decît acel pe care-l găsim la nr. 106 (pag. 215) cu titlul « Vai ce ceas, ce zi, ce jale! » după cel grecesc « Timigali simfora».

Din cercetările muzicologului şi folcloristului T. T. Burada, făcute asupra scrierilor muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, Domnitorul Moldovei, cît şi din melodiile culese de la lăutarii turci din Vilaietele Khodavendikiar şi Kodgialî din Asia, păstrate acolo sub denumirea de Cantemir-Oglu, publicate de acesta se pot verifica cele susţinute mai sus.

Precum vedem, printr-o mai susţinută informare şi adîncire, care nu-i lipseşte autorului, s-ar fi adus contribuţii noi, preţioase pentru economia generală a studiului.

Credem, de asemeni, că ar fi fost necesar ca să se oprească mai mult asupra romanţei, care înfloreşte în Ţările romîneşti în timpul Regulamentului Organic, venită mai ales pe cale de influenţă din Rusia. In afară de romanţele specificate la nr. 117, 121, 128, 135, 142, 143, 144, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 167, 168 şi 170, mai pot fi socotite (chiar sînt) şi Nr. 169 (specificat în tempo de marş) cît şi 118, 119, 120, 141, 187, precum şi majoritatea celor ce aparţin amestecului de stiluri; psaltic şi occidental. Atît caracteristicele melodice cît şi versurile ne ajută într-o largă măsură a le socoti astfel.

Susţinem acest lucru, datorită faptului că atît în Moldova cît şi în Muntenia, romanţa s-a impus puternic, începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea şi încă se mai păstrează şi astăzi într-o largă măsură, mai mult în Moldova.

Capitolul V se încheie cu Cîntecele de stea şi Cînturile morale, publicate în 1830. Poziţia critică pe care o ia autorul studiului, privind atît textele cît şi melodiile cîntecelor de stea, este merituoasă, bazîndu-se pe o serie de ipoteze şi comparaţii judicios susţinute.

Ultimul capitol (VI) se referă la circulaţia cîntecelor lui Anton Pann. Trebuie să recunoaştem, împreună cu autorul studiului, că problema circulaţiei cîntecelor nu este deloc uşoară. Fiind făcută pe mai multe căi: orală, prin manuscrise, tipărituri, imprimări pe discuri şi radio, fără a fi epuizat toate sursele, lucru de altfel greu de realizat, are marele merit de a aduce o preţioasă contribuţie pentru cercetările viitoare.

În concluzia studiului introductiv, Gh. Ciobanu arată rolul pe care l-a jucat Anton Pann şi sensul progresist al activităţii sale, fiind socotit ca primul nostru folclorist muzical.

În afară de cele 62 pagini ale studiului introductiv, autorul prezintă o serie de anexe, care prin felul cum sînt alcătuite, măresc posibilităţile de informare, cunoaştere şi înţelegere a materialului muzical, după cum urmează: Probleme de transcriere (pag. 63—77) cuprind noţiunile elementare de cunoaştere a semnelor notaţiei psaltice, cu exemple practice de transcriere, apoi modurile folosite în cîntarea psaltică, precum şi unele indicaţii legate de specificul notaţiei, care nu poate găsi un corespondent perfect în notaţia occidentală bazată pe sistemul temperat.

Ca exemple ilustrative de valoare documentară, ne dă (la pag. 79—81) un număr de 10 facsimile, luate din: « O şezătoare la ţară »; « Spitalul Amorului » şi « Cîntece de stea ».

La pag. 83—88, ne prezintă notele explicative referitoare la bibliografie şi unele probleme care apar în studiul introductiv, notate cu indiciile numerice începînd dela, 1—89.

La pag. 89—92, un indice alfabetic cu două subdiviziuni: *a)* probleme şi *b)* nume proprii, urmate la pag. 93—96 de bibliografie. În felul acesta, toată aparatura tehnică, auxiliară studiului introductiv, apare bine organizată.

De la pag. 99—355, urmează cele 217 « Cîntece de lume », transcrise din notaţia psaltică în cea lineară.

Este cazul să ne oprim puţin asupra notării cîntecelor.

Ştim că pînă în prezent doar un număr restrîns de muzicologi şi compozitori s-au ocupat de transpunerea cîntecelor lui Anton Pann din notaţia psaltică în cea lineară. Printre aceştia, se remarcă în mod deosebit Ion Chirescu şi Ion Croitoru, care au transpus din « Spitalul Amorului » un număr redus de cîntece pe care le-au prelucrat, dîndu-le circulaţiei, mai ales pe calea radio-ului.

Gh. Ciobanu are meritul de a prezenta în transpunere lineară cele 217 cîntece de lume, redîndu-le circulaţiei pentru a fi folosite atît pentru studii muzicale cît şi de compozitorii noştri, care în marea lor majoritate nu cunosc notaţia psaltică. A prezenta un tezaur atît de bogat de cîntece dintr-o epocă, dacă nu prea îndepărtată, totuşi puţin cunoscută în ceea ce priveşte fondul de cîntece, scrise într-o notare care nu mai stătea decît la îndemîna unui număr restrîns de cunoscători, este o atitudine nouă, ne mai întîlnită în analele istoriografiei noastre muzicale.

Ne este cunoscut faptul că în notarea lineară modernă nu pot fi exprimate exact din punct de vedere grafic, unele inflexiuni intervalice mici, cum sînt sferturile de ton, atît de des întîlnite în muzica orientală. De altfel, pentru a le exprima grafic, totuşi s-ar fi putut folosi pe lîngă note,

https://biblioteca-digitala.ro

unele semne de alteraţie consacrate în notaţia modernă, fie jumătăţile de dieji pentru a marca o inflexiune uşoară în urcarea sunetului, fie jumătăţile de bemol pentru inflexiunile coborîtoare sau în locul acestora, săgeţi, în sens suitor sau coborîtor. Trebuie să recunoaştem că acest fel de transcriere ar fi complicat mai mult notarea, fără a putea asigura o mai corectă execuţie intonaţională.

Ritmica în notarea cîntecului psaltic pune probleme destul de bogate şi variate, necunoscînd totuşi organizarea în măsuri, aşa cum întîlnim în notarea modernă. Autorul, folosind un valoros bagaj de cunoştinţe tehnice ale notării muzicale, izbuteşte totuşi să ne prezinte cele 217 cîntece de lume ale lui Anton Pann, într-o sinceră, apropiată şi corectă transcriere, punînd în măsură aproape toate cîntecele.

Dacă mai ţinem seama de faptul că în execuţia muzicei psaltice, interpreţii cîntă unii mai mult, iar alţii mai puţin ornamentat, potrivit cu posibilităţile lor vocale, precum şi felul cum înţeleg să intoneze mai mult sau mai puţin corect semnele *consonate*, ne dăm seama că de multe ori sîntem puşi în faţa unui arbitrariu. Execuţia diferă de la interpret la interpret. Despre semnele consonate autorul citează la pag. 68 părerea fostului profesor de psaltichie I. Popescu Pasărea, care a fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestei muzici. În una din scrierile sale, el recunoaşte deschis că: « Nu se poate reprezenta identic modul executării consonatelor; de aceia pentru învăţarea lucrării lor, se va insista mai mult în intonaţie». Gh. Ciobanu subliniază aceste constatări, afirmînd « Rar se vor găsi doi care să interpreteze aceleaşi semne, în acelaşi timp, abolut identic. Ceva mai mult, se întîmplă adesea, ca nici chiar acelaşi interpret să nu poată da întotdeauna aceluiaşi semn, aceiaşi interpretare». Din cele relatate mai sus, ne dăm seama de greutăţile de transcriere pe care autorul le-a învins cu multă rigurozitate şi probitate ştiinţifică.

În ceea ce priveşte textele cîntecelor din colecţie, aşa cum au fost prezentate, critic, pot fi de un real folos şi cercetătorilor literari. În felul acesta, importanţa colecţiei creşte, putînd fi folosită şi pentru studiile literare, mai ales că o serie de fragmente poetice din publicaţiile lui Anton Pann au căpătat o circulaţie generală.

Pentru studiile de folclor, lucrarea pune la dispoziţia cercetătorilor un mare număr de cîntece populare, ce au avut o puternică circulaţie de la începutul primei jumătăţi a secolului al XIX-lea şi chiar mai tîrziu, făcînd astfel posibilă cunoaşterea evoluţiei repertoriului şi a stilurilor cîntecului popular.

În ceea ce priveşte istoria muzicii romîneşti, publicaţia ne arată situaţia în care se găsea atît cîntecul cult şi cel popular, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, precum şi lupta dintre culturile muzicale, orientală şi occidentală.

Lucrarea lui Gh. Ciobanu aduce deci o preţioasă contribuţie la cunoaşterea operei muzicale a lui Anton Pann, fiind de un real folos, tuturor celor care se interesează mai îndeaproape de izvoarele vii ale culturii poporului nostru.

CONSTANTIN PRICHICI

https://biblioteca-digitala.ro